

mens ethvert forsøg på at forstå, hvad der er på spil i værket, træder i baggrunden. Det sete afhænger som bekendt af øjnene, der ser.

Man må håbe, at de til tider misvisende anmeldelser af den flotte danske oversættelse ikke vil forholde interesserede fra at læse *Væren og tid* og indlede det langsommelige, men lærerige arbejde, der består i at tilegne sig de erfaringer, som værket indeholder. For *Væren og tid* er, som Lévinas efter mange års eftertanke engang sagde, en af de smukkeste bøger i filosofiens historie.

Mads Gram Henriksen

Tæt på Sløk

Kjeld Holm, *Mennesket er en misforståelse. Mit venskab med Johannes Sløk*, Rosinante, 2007, 199 sider, 229 kr.

Lars Sandbeck (red.), *Mig og evigheden. Johannes Sløks religionsfilosofi*, Anis, 2007, 136 sider, 149 kr.

I 2001 døde Johannes Sløk. Og i første omgang så det ud til, at denne store intellektuelle kapacitet og hans forfatterskab skulle få lov til at hvile i fred. For evigt sat i skyggen af Løgstrup, der altid er blevet opfattet som mere seriøs og dyb tænker. Men sådan skulle det ikke gå.

Allerede året efter udgav Jan Lindhardt bogen *Johannes Sløk - Modernismens teolog*. En kortfattet præsentation

af Sløk, Sløks position og forfatterskab. Men desværre også en i alle henseender tynd bog. Tynd kunne man ikke kalde Hans Jørgen Thomsens bog *Johannes Sløk* fra 2004. En bog, der meget egensindigt udlagde Sløks tænkning og stillede den i forhold til moderne tænkning i det hele taget og Thomsens eget intellektuelle forehavende i særdeleshed.

Lars Sandbeck, teolog fra Københavns Universitet og anmelder ved Politiken, udgav i 2006 bogen *Fantasiens Gud*, som er en glimrende præsentation af moderne – narratologisk inspireret – teologi, hvorfor Sløk i lighed med Peter Kemp og Amos Niven Wilder spiller en fremtrædende rolle. Samme Sandbeck står nu bag en antologi om Sløks religionsfilosofi, som vi skal vende tilbage til nedenfor.

Men en helt bestemt bog manglede. Det viste vist alle med kendskab til Sløk og Sløks forfatterskab. Og den bog var Kjeld Holms bog om Sløk.

Kjeld Holm var om nogen Sløks intellektuelle arvtager og helt bogstaveligt også det intellektuelle bo efter Bos (Bo, som Sløk hed blandt de nærmeste) ”administrator”. Siden Sløk blev professor i Idéhistorie i 1967 fulgte Kjeld Holm Sløks forfatterskab og intellektuelle udvikling på tæt hold som ven og fast diskussionspartner på tomandshånd. Og ingen, tror jeg roligt vi kan sige, er så intimt i forbindelse med Sløks tænkning som Holm. Derfor *måtte* der komme en bog. Og den bog er kommet nu.

Titlen er *Mennesket er en misfor-*

ståelse og denne titel rammer lige ned i det centrale i Sløks tænkning, som også klart adskiller den fra eksempelvis Løgstrups. En tragisk og dog heroisk – eksistensteologisk og absurdistisk inspireret – indstilling til det menneskelige grundvilkår, som Sløk overtog fra sin intellektuelle lærermester Søren Kierkegaard, men som dog med tiden og årene – som Holm også påviser i sin fremragende bog – blev blødt op til fordel for en mere forsonlig, narrativ teologi. I takt med, at også Sløk udviklede sig som menneske og i nogen grad forsonede sig med tilværelsen.

Kjeld Holms bog er kronologisk-tematisk disponeret. Krydret med personlige erindringer og anekdoter. Dog sætter Holm af naturlige årsager fokus på den periode af Sløks liv og tænkning, hvor han selv kendte Sløk, hvilket dog ikke er en hindring for, at Holm gang på gang viser et indgående kendskab til *bele* Sløks forfatterskab. Et forfatterskab, som Holm nok også har læst på kryds og på tværs adskillige gange.

Blandt de temaer Holm vender i bogen er Sløk som rollespiller (Sløks forhold til teatret), Sløks forhold til store temaer som absurditet, lidenskab, humanisme og kristendom. Og alt dette gøres på en måde som klart matcher læremesterens – dvs. Sløks – enorme formidlingssevne.

Holm er ikke ukritisk og går flere steder i rette med Sløk. Blandt andet i forhold til Sløks i nogle henseender

politiske analfabetisme eller uvilje mod det politiske engagement. Men ellers fremskriver Holm på overbevisende måde, hvordan liv og tænkning for Sløk udviklede sig i et nærmest symbiotisk forhold. Hvordan han selv som menneske – som misforståelse – lidenskabeligt brændte efter at opnå klarhed over sig selv og hvordan og hvorfor, han var blevet den han var. Et projekt, der via teologien ledte Sløk til idéhistorien og tilbage til teologien igen. Fra eksistentiel krise til teologisk-idéhistorisk afklaring.

Der er ingen tvivl om, at Holms bog altid vil stå som en uomgængelighed i den danske Sløk-reception. Det er simpelthen en skarp, personlig og engagerende bog, som alle, hvad enten de kan følge Sløk og Holm eller ej, bør unde sig selv at læse.

Næsten samtidig med Holms bog udkom antologien *Mig og evigheden* om Sløks religionsfilosofi. Her er også tale om en bog, der langt hen af vejen går tæt på Sløk og også det meste af vejen følger Sløk.

Bogen er som sagt redigeret af Lars Sandbeck, der også leverer bogens længste og absolut mest originale bidrag. Artiklen understreger, at Sløk 1970'erne foretager en vending, men at denne vending ikke, som man ellers har haft for vane, kan dateres til de store teologiske alderdomsværker, der starter med *Teologiens elendighed* i 1979 og slutter med *Da Gud fortalte en historie* i 1985, men faktisk allerede indfinder sig i de lidet kendte og relativt svært tilgængelige Cusanus-stu-

dier fra 1974. Det er faktisk allerede her, at Sløk for alvor vender sig fra et tragisk-pessimistisk standpunkt (absurdismen) til svag optimisme og narratologisk tænkning. Om end Sløk dog aldrig bliver lalleglad på menneskehedens vegne.

Bogens andre bidragydere er kendte i Sløk-sammenhæng. Det er Kjeld Holm, der bidrager med en artikel, der langt hen af vejen svarer til kapitlet om Sløks rollespil i *Mennesket er en misforståelse*. Og så er det Peter Kemp, der var med til at vinde Sløks interesse for narratologien og Niels Grønkjær, der også var Sløk-elev og nær ven med ham i de sidste leveår.

Peter Kemps indlæg udmærker sig ved at placere Sløk som en original og central Kierkegaard-fortolker og lokaliserer her den store uoverensstemmelse mellem Sløk og Løgstrup, som af flere omgange truede og satte deres oprindelige venskab på prøve. Centralt står her, at Sløk i sine sene Kierkegaard-studier – mener Kemp – overbevisende tilbageviste Løgstrups kritik af Kierkegaard som en anti-humanistisk tænker.

Niels Grønkjær undersøger i sit bidrag, hvorledes det har sin rigtighed, da Sløk i forbindelse med sin 85 års fødselsdag udtalte: ”Jeg har i grunden aldrig ændret opfattelse. Jeg har hele tiden ment det samme, siden jeg som 22-årig, i 1938, skrev prisopgave”. Og konkluderer, at dette med nogle få mellemregninger rent faktisk er tilfældet. At kristendommen som kærlighedens religion, som han for første

gang havde læst det hos Kierkegaard i *Kjerlighedens Gjerninger* i 1930'erne, forblev det centrale omdrejningspunkt.

Med de to bøger, som her er anmeldt, er Sløk-litteraturen blevet beriget. Ingen tvivl om det. Nu mangler vi bare, at Sløk også bliver genstand for en idéhistorisk læsning, der viser Sløks forbundethed og indgroethed i den intellektuelle kontekst og tid, som var hans. Mon ikke et sådant studium på rette tid og sted vil se dagens lys.

Paw Hedegaard Amdisen

Religionssociologi – et overblik

Inger Furseth & Pål Repstad: Religions-sociologi – En introduktion. Hans Reitzels Forlag, 2007, 344 sider, 375 kr.

Siden E.B. Tylors legendariske bestemmelse af religion som tro på overnaturlige væsener og Emile Durkheims beskrivelse af religionen ved dens rolle som samfundsmæssigt integrerede kraft er alverdens sociologer ikke kommet meget nærmere en konsensus omkring nogen definition af religion; om noget er uenigheden blot vokset. Desuden har undersøgelser af begrebets historie bragt det under anklage for at befordre etnocentrisme og for ukritisk at samle heterogene elementer under en universel definition. For hvad er religion egentlig? Tro, åbenbaringer,